

УДК 311.3:330.534:001.8

Д. В. БІЛИК,
аспірант НТК статистичних досліджень,
заступник начальника відділу Держстату України

Нові методологічні підходи розрахунку оплати послуг фінансових посередників у національних рахунках

Розглядаються методологічні засади розрахунку умовно обчислених послуг фінансових посередників та їх вплив на обсяг валового внутрішнього продукту. Наведено інформацію стосовно досвіду їх розрахунку та надання в країнах СНД, зокрема Азербайджані та Росії, і проаналізовано можливість адаптації та впровадження відповідних міжнародних стандартів в Україні.

Ключові слова: фінансові послуги, система національних рахунків, інституційні сектори, умовно обчислені послуги фінансового посередництва (УОПФП), базисна ставка.

Постановка проблеми. У 2008 році Статистична комісія ООН рекомендувала Економічній і Соціальній Раді ООН прийняти СНР–2008 як новий міжнародний стандарт для розроблення статистики національних рахунків. У СНР–2008 порівняно з СНР–1993 актуалізовано рекомендації стосовно фінансового сектора. Зокрема, СНР–2008 забезпечує більш повний розгляд фінансових послуг. Так, основну характеристику інституційного сектора фінансових корпорацій, який виробляє фінансові послуги, наведено у статті “Особливості та сучасний стан інституційного сектора фінансових корпорацій України” [1]. Фінансові послуги можуть оплачуватися в явній і неявній формі. Виділяють чотири способи надання та оплати фінансових послуг:

- фінансові послуги, що надаються за плату в явній формі;
- фінансові послуги, що надаються у зв’язку зі сплатою відсотків за позиками і депозитами;
- фінансові послуги, пов’язані з придбанням і вибуттям фінансових активів та зобов’язань на фінансових ринках;
- фінансові послуги, пов’язані зі страхуванням і діяльністю пенсійних фондів.

Один з традиційних способів надання фінансових послуг полягає у здійсненні фінансового посередництва. Зміст послуг фінансового посередництва полягає в отриманні депозитів банками й іншими фінансовими установами тимчасово вільних фінансових ресурсів одних інституційних одиниць і наданні їх у тимчасове користування на зворотній основі іншим інституційним одиницям. Кожна з двох сторін платить банку або іншій фінансовій установі за надану послугу; інституційна одиниця, яка передає в борг свої фонди, робить це, беручи ставку відсотка нижче, ніж та, яку платить позичальник, і відтак різниця включає обидва платежі, що стягуються в неявній формі банком або іншою фінансовою установою для отримання прибутку.

Основною метою статті є огляд методологічних засад розрахунку умовно обчислених послуг фінансових посередників за СНР–2008 порівняно з СНР–1993 та аналіз міжнародної практики впровадження нових рекомендацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед учених, наукові розробки яких у цій сфері представляють значний інтерес, зазначимо Д. Молчанова [7], Ю. Іванова [8]. У роботі Ю. Іванова “Питання застосування СНС–2008 у країнах СНД” розглядаються основні суттєві зміни методології у керівництві СНР–2008 порівняно з СНР–1993, зокрема:

- трактування витрат на наукові дослідження і розробки;
- трактування діяльності центральних банків;
- трактування витрат органів державного управління на придбання систем озброєння;
- випуск послуг зі страхування майна та фінансового посередництва;
- класифікації нефінансових і фінансових активів.

Але, на нашу думку, слід приділити більше уваги проблемі фінансового посередництва, зокрема методологічним засадам розрахунку умовно обчислених послуг фінансових посередників за СНР–2008 та міжнародній практиці впровадження цих рекомендацій.

Виклад основного матеріалу. У СНР–1993 випуск умовно обчислених послуг фінансового посередництва (УОПФП) визначався як різниця між отриманими фінансовими посередниками відсотковими доходами за наданими кредитами і сплаченими ними відсотковими витратами за залученими депозитами [2]. Він включався до проміжного споживання і валової доданої вартості (зі зворотним знаком) умовного виду діяльності, випуск якого дорівнював нулю.

У СНР–2008 випуск УОПФП здійснюють одиниці двох інституціональних підсекторів сектора фінансових корпорацій: інші депозитні корпорації (S.122) та інші фінансові посередники, крім страхових корпорацій та недержавних пенсійних фондів (S.125) згідно з Класифікацією інституційних секторів економіки (КІСЕ) України [3; 4]. Випуск цих послуг повинен бути обчислений за кредитами та за депозитами, наданими і розміщеними у фінансових установах, як різниця між фактичними ставками отриманих й сплачених відсотків та базисною ставкою відсотка, яка відображає чисту вартість запозичення коштів. УОПФП для операцій з кредитами обчислюється множенням середнього залишку позичок за звітний період на різницю між ставкою відсотка за кредитами і базисною ставкою відсотка. Для операцій з депозитами – множенням середнього залишку депозитів за звітний період на різницю між базисною ставкою відсотка й ставкою відсотка за депозитами. Розрахунок здійснюється за такою формулою:

$$УОПФП = (rL - rr) \cdot yL + (rr - rD) \cdot yD, \quad (1)$$

де: yL – залишки кредитів у середньому за звітний період;

yD – залишки депозитів у середньому за звітний період;

rL – ставка відсотка за кредитами;

rD – ставка відсотка за депозитами;

rr – базисна ставка відсотка;

$(rL - rr) \cdot yL$ – УОПФП за кредитами;

$(rr - rD) \cdot yD$ – УОПФП за депозитами.

Базисна ставка відсотка відображає чисту вартість запозичених коштів, вона не включає елементи оплати послуг. Її рекомендовано визначати на основі ставки за кредитами і депозитами на міжбанківському ринку або ставки кредитного відсотка національного банку як у СНР–1993. Для кожної валюти, в якій номіновані кредити і депозити, потрібні різні базисні ставки. Іноді використання базисної ставки може призвести до появи негативних значень УОПФП. У таких випадках фахівцями МВФ [5, с. 31] та Статкомітету СНД [6, с. 9] рекомендовано визначати цю ставку як середню арифметичну між ставками за кредитами та за депозитами для кожного інституційного підсектора економіки, який використовує послуги фінансового посередництва:

$$rr = \frac{rL + rD}{yL + yD}. \quad (2)$$

Можливий імпорт і експорт умовно обчислених послуг фінансового посередництва. Імпорт УОПФП проходить між фінансовою установою нерезидентом – S.2 та резидентами контрагентами усіх секторів – S.11, S.12, S.13, S.14, S.15. У експорті УОПФП з одного боку виступає фінансова установа резидент – S.12, а з іншого контрагент нерезидент – S.2.

Випуск умовно обчислених послуг фінансового посередництва розподіляється на проміжне споживання, кінцеве споживання і експорт [7]. УОПФП сектора домашніх господарств включаються до проміжного та кінцевого споживання. До проміжного споживання включається частина, пов'язана з кредитами на житло і виробництво домашніх господарств, до кінцевого споживання – депозити. Для усіх інших інституційних секторів, за винятком фінансового посередництва, УОПФП трактуються як частина проміжного споживання і не включаються до показників доходу.

Розподіл УОПФП за видами економічної діяльності базується на запасах кредитів та депозитів кожного виду економічної діяльності і, якщо ця інформація не є надійною, тоді на випуску кожного виду економічної діяльності. Якщо аналізувати методологічні зміни у розрахунку та відображенні УОПФП на ВВП, то можна дійти таких висновків. Послуги УОПФП, надані секторам нефінансових і фінансових корпорацій, загального державного управління, некомерційних організацій, що обслуговують домашні господарства, домашнім господарствам, які є власниками некорпорованих підприємств, а також у частині витрат на придбання та будівництво нерухомості, включаються до проміжного споживання цих секторів і не впливають на ВВП. Послуги з фінансового посередництва, надані сектору домашніх господарств у вигляді споживчого кредитування, включаються до кінцевого споживання і збільшують обсяг ВВП.

Вище описано методологічні підходи до розрахунку УОПФП у цінах поточно-го року, але для зіставлення та аналізу показника розраховують індекс фізичного обсягу. До СНР–2008 включено рекомендації щодо визначення індексів фізичного обсягу УОПФП. Для цього суми кредитів та депозитів дефлятують у ціни базового періоду з використанням загального індексу інфляції або імпліцитного цінового дефлятора для кінцевого споживання. Ціна УОПФП складається з двох компонентів:

- різниці між банківською відсотковою ставкою і базовою ставкою, що становить націнку, зароблену фінансовим посередником;
- цінового індексу, використаного для дефлятування запасів кредитів і депозитів у ціни базового періоду.

УОПФП у цінах базового періоду для кредитів і депозитів обчислюється за формулою:

$$УОПФП_{p(t-1)} = \frac{yL_t + (yD_t)}{PI} \cdot M_{t-1}, \quad (3)$$

де: PI – індекс цін до базового періоду,

M_{t-1} – ефективна відсоткова ставка базового періоду для кредитів ($rL - rD$) або для депозитів ($rD - rL$).

Країни Євросоюзу і пострадянського простору почали впроваджувати та адаптовувати нові методологічні підходи розрахунку оплати послуг фінансових посередників у національних рахунках. У багатьох країнах ці розрахунки ще виконуються на експериментальному рівні і не публікуються. На рис. 1 наведено інформацію про використання країнами різних версій СНР для розрахунку УОПФП.

З рис. 1 видно, що більшість країн СНД досі розраховують оплату послуг фінансових посередників за СНР–1993 як різницю між отриманими фінансовими посередниками відсотковими доходами за наданими кредитами і сплаченими ними відсотковими витратами за залученими депозитами. Але є країни, які запровадили нові методологічні підходи СНР–2008. Це країни Євросоюзу, Канада, Австралія, а з-серед країн СНД – Азербайджан та Російська Федерація.

Комітет статистики Азербайджану починаючи з 2010 року проводить розрахунки елементів національних рахунків з урахуванням нової методології щодо УОПФП. Зокрема, у публікаціях вже окремо не виділяється випуск УОПФП. Згідно з новою методологією запроваджено розподіл випуску УОПФП за видами економічної діяльності та розподіл за інституційними секторами економіки.

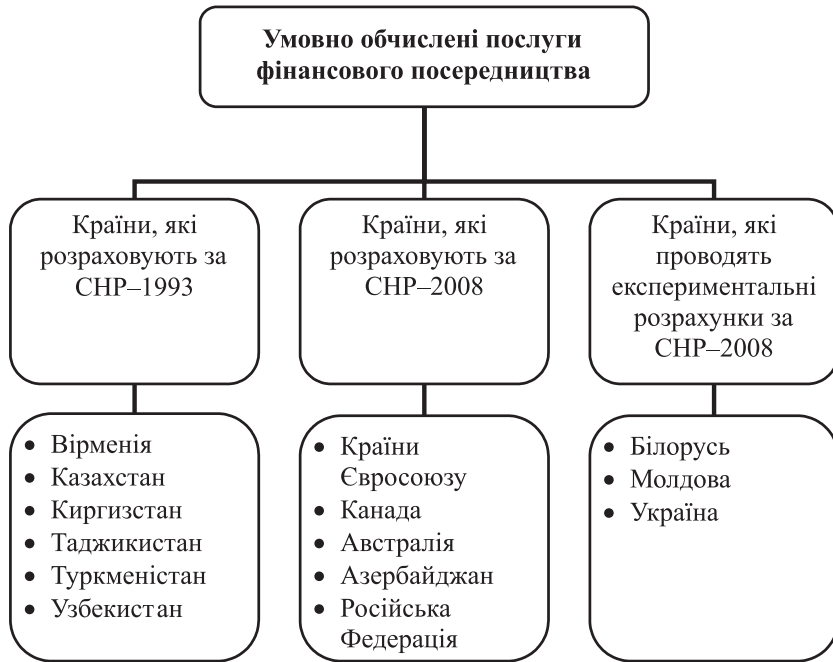

Рис. 1. Умовно обчислені послуги фінансового посередництва

Джерело: складено автором.

Російська Федерація пішла ще далі у впровадженні нових методологічних підходів. Її фахівці виконали ретро розрахунок показників національного рахівництва і опублікували валовий внутрішній продукт та валову додану вартість за видами економічної діяльності починаючи з 2002 року.

Але офіційні видання статистики Азербайджану та Російської Федерації не дозволяють повністю проаналізувати вплив зміни методології УОПФП на обсяг ВВП або на інші показники національного рахівництва в розрізі секторів або видів економічної діяльності країни, оскільки в них не представлені дані про УОПФП за один і той самий рік згідно з СНР-1993 та СНР-2008. Також вони не дозволяють проаналізувати методологічні засади розрахунку базисної ставки, яку використовує Комітет статистики Азербайджану або Російської Федерації при розрахунку оплати послуг фінансових посередників. Це важливий аспект, оскільки від вибору базисної ставки напряму залежить обсяг УОПФП та його подальший вплив на ВВП. Тому, на жаль, органи статистики України не зможуть запозичити досвід розрахунку УОПФП з офіційних видань статистики Азербайджану та Російської Федерації.

У країнах ЄС питання, пов'язані з розробленням та впровадженням нової методології розрахунку УОПФП поставали ще у минулому десятилітті. На семінарах за участі провідних фахівців країн ЄС з УОПФП “Sources and methods to calculate internal reference rate and allocate FISIM to user sectors” [9], “Calculation of intermediate and final consumption of households” [10], “Occurrence of negative FISIM” [11], які проходили у Люксембурзі у червні 2004 року, розглядалися загальні методологічні засади розрахунку УОПФП, розподіл УОПФП між проміжним і кінцевим споживанням домашніх господарств, а також можливість появи при розрахунках негативного значення УОПФП. Вже на семінарі у Люксембурзі “Discussion on methodological problems and solutions by components of FISIM allocation based on the electronic discussion” [8], який відбувся у червні 2005 року, розглядалися різні проблеми, з якими стикаються країни ЄС при розрахунку УОПФП, і надавалась корисна інформація для їх вирішення. Основні проблеми, що розглядалися на семінарі, стосувалися пояснень розрахунку внутрішньої

та зовнішньої базової ставки; джерел даних і методів розрахунку й розподілу УОПФП.

Висновки. Як показав аналіз, країни Євросоюзу вже давно займаються розробленням та впровадженням нової методології розрахунку випуску УОПФП, а країни СНД тільки стали на цей шлях. У свою чергу, Держстат України згідно зі Стратегією розвитку державної статистики на період до 2017 року, затвердженою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 березня 2013 р. № 145-р, повинен буде адаптувати для України та запровадити СНР – 2008 та один з її елементів – розрахунок оплати послуг фінансових посередників, який, у свою чергу, вплине на обсяг ВВП та на структуру валової доданої вартості видів економічної діяльності та інституційних секторів економіки.

Список використаних джерел

1. Білик Д. В. Особливості та сучасний стан інституційного сектору фінансових корпорацій України / Д. В. Білик // Статистика України. – 2012. – № 4. – С. 4–9.
2. Система національних счетов (СНС–93). – Брюссель : Комиссия Европейских сообществ, 1998.
Т. 1. – 1998. – 392 с.
Т. 2. – 1998. – 725 с.
3. Система национальных счетов (СНС–2008). – Нью-Йорк : Комиссия Европейских сообществ, 2009. – 764 с.
4. Класифікація інституційних секторів економіки (KICE) України [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://ukrstat.gov.ua>.
5. Report of the Multitopic Statistics Mission [Text] = Звіт багатогалузевої статистичної місії. – Statistics Department. International Monetary Fund, 2010, April.
6. Рекомендации по исчислению показателей выпуска и использования услуг финансового посредничества, измеряемых косвенным образом, в соответствии с положениями СНС 2008 года. – Москва : Статкомитет СНГ, 2010.
7. Молчанов Д. И. Методологические основы расчета услуг по финансовому посредничеству измеряемых косвенным образом в СНС–2008 / Д. И. Молчанов // Вопросы статистики. – 2012. – № 3. – С. 20–24.
8. Иванов Ю. Н. Вопросы применения СНС–2008 в странах СНГ / Ю. Н. Иванов // Вопросы статистики. – 2013. – № 3. – С. 12–19.
9. Discussion on methodological problems and solutions by components of FISIM allocation based on the electronic discussion. FISIM workshop. – Luxembourg : Eurostat, 2005.
10. Sources and methods to calculate internal reference rate and allocate FISIM to user sectors. FISIM workshop. – Luxembourg : Eurostat, 2004.
11. Calculation of intermediate and final consumption of households. FISIM workshop. – Luxembourg : Eurostat, 2004.
12. Occurrence of negative FISIM. FISIM workshop. – Luxembourg : Eurostat, 2004.
13. The State Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.stat.gov.az/indexen.php>.
14. Федеральная служба государственной статистики [Электронный ресурс]. – Режим доступа:
<http://www.gks.ru>.
15. Eurostat Home [Electronic resource]. – Mode of access:
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home>.

Д. В. БИЛЬК,
аспірант НТК статистических исследований,
заместитель начальника отдела Госстата Украины

**Новые методологические подходы расчета
оплаты услуг финансовых посредников
в национальных счетах**

Рассматриваются методологические основы расчета условно исчисленных услуг финансовых посредников и их влияние на объем ВВП. Приведена информация об опыте их расчета и представления в странах СНГ, в частности в Азербайджане и России, и проанализированы возможности адаптации и внедрения соответствующих международных стандартов в Украине.

Ключевые слова: *финансовые услуги, система национальных счетов, институциональные сектора, условно исчисленные услуги финансового посредничества (УИУФП), базисная ставка.*

D. V. BILYK,
Post-Graduate Student,
NTK [Science and Technology Complex] of Statistics Research,
Deputy-Head of Department,
State Statistics Service of Ukraine

**New Methodological Approaches to Calculation
of the Payment for the Services of Financial Intermediaries
in National Accounts**

Importance of the study is based on the fact that in 2008 the UN Statistical Commission recommended the UN Economic and Social Council to adopt the SNA – 2008 as a new international standard for the development of SNA statistics, containing the up-dated recommendations on financial sector compared with the SNA – 1993. In particular, the SNA – 2008 provides more a comprehensive review of financial services. However, the State Statistics Service of Ukraine performs calculations of the national accounts on the SNA – 1993 basis.

The purpose of study is to review methodological principles for calculation of the indirectly measured financial intermediation services on the basis of SNA – 2008 in comparison with SNA – 1993, and analyze international practices in dissemination and use of the new recommendations, with emphasis of experiences in the EU and the two post-soviet states, Russian Federation and Azerbaijan. Yet, adaptation of Azeri and Russian experiences in Ukraine is unlikely feasible. Official statistical publications in these countries do not allow for one critically important statistical exercise, that is, the complete analysis of the effects of methodological revisions for indirectly measured financial intermediation services for GDP and other national accounting estimates by economic or institutional sector, because they do not show a comparison of data on indirectly measured financial intermediation services for the same year, derived by SNA – 2008 and SNA – 1993, which is an important point for Ukraine

Keywords: *financial services, System of National Accounts, institutional sectors, indirectly measured financial intermediation services, basis rate.*

